

EGY KUTATÁSI ENCIKLOPÉDIA KÍSÉRLETE: A *KIERKEGAARD RESEARCH*-SOROZAT¹

CZAKÓ ISTVÁN

Amint a filozófiában, a szaktudományokban és a kultúra számos területén, úgy a XX. századi Kierkegaard-kutatásban is megjelent a felhalmozott ismeretanyag enciklopédikus összegzésének az igénye. Bár az ennek eredményeként évtizedes nemzetközi együttműködéssel létrejött, alkötetekkel együtt 58 kötetes *Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources*² sorozat, mely írásom témájául szolgál, alakilag nem (pontosabban: csak egyes részeiben) címszavakra tagolódó rendszeres szótár vagy lexikon, hanem nagyrészt szisztematikusan összefüggő szaktanulmányok együttese, az univerzális áttekintés igénye, a szisztematikus elrendezettség és a sorozatban érvényesülő teljességigény okán méltán tekinthető a szakterület kutatási enciklopédiájának. Itt egyfelől azt a kutatástörténeti ívet szeretném vázlatosan rekonstruálni, amely az eddigi legnagyobb szabású Kierkegaard-enciklopédia létrehozásához vezetett, másfelől a sorozat tartalmi egységeinek rövid bemutatásával a kortárs kutatás főbb irányiba (filozófia, teológia és vallástudomány, esztétika és irodalomelmélet, társadalom- és politikatudomány), módszereibe (forráskutatás, recepciótörténet, fogalomanalízis), illetve módszertani elveibe (interdiszciplinaritás, komprehenzivitás) szeretnék bepillantást nyújtani.

1. AZ ISMERETLEN KIERKEGAARD

Kierkegaard halála után 33 évvel, 1888. január 11-én a híres dán irodalomkritikus Georg Brandes (1842–1927) e sorokat írta Friedrich Nietzsche-nek: „Van egy északi író, Søren Kierkegaard, akinek a műve érdekelné Önt, ha le lenne fordítva; 1813–55-ig élt, s nézetem szerint a valaha élt legnagyobb pszichológusok egyike volt.

¹ A szöveg előadásként hangzott el a Magyar Filozófiai Enciklopédia első műhelykonferenciáján a Budapesti Corvinus Egyetemen 2021. november 26-án.

² Stewart, Jon et al. (eds.): *Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources*. Vols. 1–21. Aldershot: Ashgate, 2007–2015; London – New York: Routledge: 2016–2018. (A továbbiakban: KRSRR)

A kis könyv, amelyet írtam róla (német fordítás: Lipcse, 1879), nem nyújt elégséges képet a zsenijéről, mivel egyfajta vitairat, melyet azzal a céllal írtam, hogy a befolyását korlátozzam. Pszichológiai szempontból azonban kétségkívül a legjobb, amit valaha írtam.”³ Mint ismert, a Nizzában tartózkodó Nietzsche nem késlekedett a pozitív válasszal, s célul tűzte ki, hogy Németországba való visszatérését követően foglalkozik Kierkegaard pszichológiai megközelítésével. Jóllehet erre a filozófus 1889. január 3-án Torinóban bekövetkezett szellemi összeomlását követően nem kerülhetett sor, Brandes levele legalábbis félreérthetően keltette azt a benyomást, hogy több évtizeddel Kierkegaard halála után sem állt még rendelkezésre német fordítás az írásairól, melyet Nietzsche tanulmányozhatott volna, hiszen az életmű több jelentős darabja is hozzáférhető volt már ekkor németül,⁴ s az 1870-es évektől Albert Bärthold (1804–1892) német nyelvű monográfiái is egymást követték.⁵ Az újabb kutatás feltárta, hogy Nietzsche kétségtelenül tájékozódott másodlagos forrásokból Kierkegaardról, melyek hosszabb primér passzusokat is tartalmaztak, ekként a dán gondolkodó aligha lehetett teljességgel ismeretlen a számára.⁶ A széles körű recepciót azonban valóban hátráltatta, hogy Kierkegaard konzekvensen egy kis skandináv nyelven írta a műveit, ezzel is saját inkognitóra, rejtőzködésre és iróniára épülő szerzői stratégiáját követve, melynek eredményét a neves egzisztencialista teológus, Paul Tillich (1886–1965) úgy összegezte, hogy a filozófus Németországban a XIX. század végéig alapvetően ismeretlen maradt.⁷

³ Krüger, Paul (szerk.): *Correspondance de Georg Brandes*. 1–4. köt. Kopenhága: Rosenkilde & Bagger 1952–1966, 3. köt., 448. A kis könyv, melyre Brandes utal, a Søren Kierkegaard. *En kritisk Fremstilling i Grundrids* (Kopenhága: Gyldendal, 1877) című munkája, ami az első könyvek egyike Kierkegaard-ról.

⁴ *Einübung im Christentum*. Ford. Albert Bärthold. Halle: J. Fricke, 1878; *Die Krankheit zum Tode*. Ford. Albert Bärthold. Halle: J. Fricke, 1881; *Furcht und Zittern*. Ford. H. C. Ketels, Erlangen A. Deichert 1882.

⁵ Bärthold, Albert: *Noten zu Søren Kierkegaards Lebensgeschichte*. Halle: Fricke, 1876; *uő.*: *Die Bedeutung der ästhetischen Schriften Søren Kierkegaards mit Bezug auf G. Brandes: Søren Kierkegaard, ein literarisches Charakterbild*. Halle: Fricke, 1879; *uő.*: *Zur theologischen Bedeutung Søren Kierkegaards*. Halle: Fricke, 1880.

⁶ Martensen, Hans Lassen: *Die christliche Ethik*. Ford. Alexander Michelsen. Gotha: Besser, 1873; Höfding, Harald: *Psychologie in Umrissen aud Grundlage der Erfahrung*. Ford. F. Bendixen. Lipcse: Fues 1887. *Ld. továbbá:* Miles, Thomas: *Friedrich Nietzsche: Rival Visions of the Best Way of Life = Stewart Jon* (ed.): *Kierkegaard and Existentialism*. Farnham: Ashgate, 2010, 263–298. (KRSRR, vol. 9.)

⁷ Tillich, Paul: *Philosophie und Schicksal. Schriften zur Erkenntnislehre und Existenzphilosophie*. = *Uő.*: *Gesammelte Werke*. hg. von Renate Albrecht. Bd. 4. Berlin-Suttgart: Walter de Gruyter-Evangelisches Verlagswerk, 1961, 147. A recepciótörténet általános áttekintéséhez *Ld. Poole, Roger: The unknown Kierkegaard: Twentieth-century receptions = Hannay, Alastair – Marino Gordon B. (eds.): The Cambridge Companion to Kierkegaard*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 48–75.

Recepciótörténetileg fontos mérföldkő volt az 1910-től megjelentő innsbrucki *Der Brenner* című folyóirat, benne a jelentős Kierkegaard-fordító és monográfus Theodor Haecker (1879–1945) írásaival, ám a döntő fordulatot a jénai Diederichs Verlag Hermann Gottsched (1848–1916) és Christoph Schrenpf (1860–1944) szerkesztésében közzétett, 12 kötetes Kierkegaard-válogatása jelentette,⁸ melynek köszönhetően, különösen az I. világháborút követően a dán vallási író egy csapásra az érdeklődés középpontjába került. Mindazonáltal, hogy mennyire nem volt zökkenőmentes Kierkegaard német nyelvű filozófiai recepciója, arra jellemző példa Schrenpf sajátos fordítói önértelmezése. A Kierkegaard-válogatás második kötetének utószavában fordítóként a következőképpen nyilatkozik a *Vagy-vagy*ról: „Mivel Kierkegaard korai, zseniális művét olvasható német könyvvé akartuk változtatni, ezért nem tehetjük meg, hogy csupán lefordítjuk, hanem át is kellett dolgoznunk. Ez annyit jelent: amennyire csak tudtuk, be kellett pótolnunk azt, amit Kierkegaard elmulasztott: mivel tulajdonképpen és valójában az egészét még egyszer át kellett volna írnia, ahelyett, hogy a nyomdába adta volna.”⁹ Schrenpf nem csupán Kierkegaard – szerinte rendkívül hanyag – központozási gyakorlatát igyekszik korrigálni, hanem tartalmilag is változtat a szövegben. A *Vagy-vagy* Diapszalmatájából például kihagyja a Phalarisz bikájáról szóló képet, mivel szerinte Kierkegaard félreértette azt, és abban a szilárd meggyőződésben, hogy jobban érti Kierkegaard-t mint Kierkegaard önmagát, a következő szerkesztői megjegyzést fűzi a szöveghez: „Eltávolítottuk a hibás képet, és megkíséreltük visszaállítani az eredeti, igazi tartalmának a hangulatát.”¹⁰ Ennek az eljárásnak az indoklásaként másutt a következőképpen érvel: „Mivel nem Kierkegaard napszámosságainak, hanem munkatársainak érezzük magunkat, ezért amilyen jól csak tudtuk, bepótoltuk, amit Kierkegaard elmulasztott.”¹¹

Nincs szükség teljes recepciótörténeti rekonstrukcióra annak alátámasztására, hogy Kierkegaard a század második harmadától valóban széles körű és sokoldalú hatást fejtett ki – mint Kafka megjegyezte róla: „megerősít, mint egy barát”¹² –, s idővel akadémiai elfogadottsága is megszilárdult. Hátrahagyott írásaiból már 1869 és 1881 között megjelent az első válogatás,¹³ összegyűjtött művei pedig a századelőtől az

⁸ Kierkegaard, Søren: *Gesammelte Werke*. Bde. 1–12. Hg. von Gottsched, Hermann – Schrenpf, Christoph. Jena: Diederichs, 1909–1922. (A továbbiakban: GW.)

⁹ GW II, 309.

¹⁰ GW II, 311.

¹¹ GW IV, 459.

¹² Kafka, Franz: *Tagebücher*. Band 1–3. Hg. von Koch, Hans – Gerd et al. New York: Schocken Books; Frankfurt am Main: Fischer, 1990, Bd. 1, 578.

¹³ Af Søren Kierkegaards Efterladte Papirer. Band 1–3. Hg. von H. P. Barfod – H. Gottsched. Kopenhagen: Reitzel 1869–1881. A hátrahagyott írások (Papirer) későbbi kiadásai: Søren Kierkegaards Papirer. I. kiadás, I–XI, 3. köt. Szerk. P. A. Heiberg – V. Kuhr – E. Thorsting. Kopenhagen:

1960-as évekig három összkiadást¹⁴ is megérték, melyeket német¹⁵, angol¹⁶ és francia¹⁷ összkiadások, valamint spanyol,¹⁸ olasz¹⁹ és japán²⁰ szövegválogatások is követték. (A 10 kötetesre tervezett magyar *Søren Kierkegaard Művei* sorozat a 2004-ben megjelent első kötet²¹ után 2014-ben eljutott az ötödik kötetig,²² majd azóta nem adott életjelet magáról.) A megjelent fordítások a globális recepció egy fontos akadályát hárították el, s a dán gondolkodó iránti tudományos érdeklődés fokozódásához, valószínűleg Kierkegaard-renaisszánszhoz vezettek,²³ melynek egyik emblemikus fejleménye volt az UNESCO által 1964-ben Párizsban megrendezett *Kierkegaard vivant* című nemzetközi konferencia, melyen többek között Jean-Paul Sartre, Gabriel Marcel, Karl Jaspers, Enzo Paci, Lucien Goldmann és Jean Wahl is előadást tartottak (Martin Heidegger személyesen nem jelent meg, az előadását Jean Beaufret olvasta fel).²⁴

A század végére az addigra teljességgel nemzetközivé vált, széles körű tudományos diskurzusban²⁵ egy új, szakkommentárokkal szisztematikusan ellátott, kritikai összkiadás terve kristályosodott ki, melynek megvalósítását a Koppenhágai Egyetem Teológiai Karán 1994-től működő Kierkegaard Kutatóközpont vállalta magára

Gyldendal, 1909–1948; II. kiadás: I–XI, 3 köt., XII–XIII. kiegészítő köt. Szerk. Niels Thulstrup, XIV–XVI. index-köt., szerk. Niels Jørgen Cappelørn. Koppenhága: Gyldendal, 1968–1978.

¹⁴ Samlede Værker (SV1). Szerk. A. B. Drachmann et al., 1–14. köt. Koppenhága: Gyldendal, 1901–1906.; Samlede Værker (SV2). Szerk. A. B. Drachmann et al. 1–15. köt. Koppenhága: Gyldendal, 1920–1936; Samlede Værker (SV3). Szerk. Peter P. Rohde. 1–20. köt., Koppenhága: Gyldendal, 1962–1964.

¹⁵ Gesammelte Werke. 1–28. köt. Ford. Emmanuel Hirsch. Düsseldorf – Köln: Diederichs, 1950–1969.

¹⁶ Kierkegaard's Writings. Vol. 1–26. Ford. Howard V. Hong – Edna H. Hong. Princeton: Princeton University Press, 1978–1998.

¹⁷ Oeuvres Complètes, 1–20. köt. Ford. Paul-Henri Tisseau – Else-Marie Jacquet-Tisseau. Párizs: Éditions de l'Orante, 1966–1986.

¹⁸ Obras y Papeles de Kierkegaard. 1–9. köt. Ford. Demetrio Gutiérrez Rivero. Madrid: Guardarra-ma, 1961–1969.

¹⁹ Opere. 1–3. köt. Ford. Cornelio Fabro. Casale Monferrato: Piemme, 1995.

²⁰ Søren Kierkegaard's Selected Works. Vol. 1–13. ford. Mayumi Haga et al., Kioto: Jimbunshoin, 1948–1949.

²¹ Kierkegaard, Søren: Egy még élő ember írásaiból. Az ironia fogalmáról. Ford. Soós Anita, Miszog-lád Gábor. Pécs: Jelenkor, 2004.

²² Kierkegaard, Søren: Az ismétlés. Félelem és reszketés. Filozófiai morzsák. A szorongás fogalma. Előszó. Ford. Soós Anita. Pécs: Jelenkor, 2014.

²³ E ponton megjegyezhető, hogy maga Kierkegaard meglehetősen elborzadással vette fontolóra annak lehetőségét, hogy a halála után docensek fognak értekezni róla, ld. SKS 25, 135 / NB27: 18.

²⁴ Ld.: Kierkegaard vivant. Colloque organisé par l'Unesco à Paris du 21 au 23 avril 1964. Párizs: Gallimard, 1966.

²⁵ E nemzetközi tudományos együttműködés jelentős eredménye a Robert L. Perkins által szerkesztett nagyszabású International Kierkegaard Commentary (1–24. köt., Macon, Georgia: Mercer University Press, 1984–2010.)

Niels Jørgen Cappelørn vezetésével. A filológiai és történeti munkálatok eredményeként 1997 és 2012 között 55 nyomtatott kötetben, majd nyílt hozzáféréssel elérhető, elektronikus változatban is megjelent *Søren Kierkegaards Skrifter*²⁶ rövid időn belül mértékadó, kanonikus kiadássá vált, s új korszakot nyitott a kutatásban. Az SKS jelentősége mindenekelőtt komprehenzivitásából adódik: egyetlen edícióban, filológiai rendszerezettséggel tesz közzé minden olyan fennmaradt szöveget, melyet Søren Kierkegaard valaha papírra vetett.²⁷ (I: 1–14. köt.: publikált művek; II: 15–16. köt.: publikálatlan művek; III: 17–27. köt.: naplók, jegyzetfüzetek, papírok; IV: 28. köt.: levelek és dedikációk.) Hasonlóképpen jelentős az SKS 27 kötetes kommentárapparátusa, mely a szövegek értelmezéséhez alapvető tárgyi ismereteket összegzi, s ezáltal a szerteágazó és összetett kierkegaard-i szöveguniverzumon belüli tájékozódáshoz biztosít alapokat. Az 1996 óta a Kutatóközpont szerkesztésében megjelentő *Kierkegaard Studies Yearbook* és *Kierkegaard Studies Monograph Series* sorozatok szintén mértékadó orgánumaivá váltak a kutatásnak, a szakmai diskurzust pedig belső kutatói szemináriumok és nemzetközi konferenciák élénkítették. Így túlzás nélkül állítható, hogy az 1990-es évek második felétől újabb Kierkegaard-reneszánsz alakult ki, ezúttal azonban már egy globalizált világban.

2. A KIERKEGAARD RESEARCH: SOURCES, RECEPTION AND RESOURCES SOROZAT ALAPKONCEPCIÓJA

Kierkegaard sajátosan eklektikus gondolkodó, aki szerteágazó olvasmányait termékenyen asszimilálta s továbbgondolta, a szövegalkotás során pedig saját, unikális szöveguniverzumába integrálta. Az intertextualitás kiváló példája a *Vagy-vagy* Diapszalmatájának a megállapítása, mely talán a mű leghíresebb mondata: „Házasodj meg, meg fogod bánni; ne házasodj meg, azt is meg fogod bánni; házasodj vagy ne házasodj, mindkettőt meg fogod bánni; vagy megházasodsz, vagy nem, mindkettőt megbánod.”²⁸ E mondat forrása ugyanis éppúgy lehet a kortárs dán

²⁶ Søren Kierkegaards Skrifter. Szerk. Cappelørn, Niels Jørgen et al. 1–55. köt. Koppenhága: Gad, 1997–2012. Elektronikus változat: sks.dk (a továbbiakban: SKS)

²⁷ Ez a Kierkegaard-kutatásban elterjedt és az SKS eredeti koncepcióját tükröző állítás a megjelent sorozatra való tekintettel némi pontosításra szorul, a közzétett kötetek ugyanis technikai okokból nem tartalmazzák a Papírer teljes B szekcióját és néhány szakaszt a C szekcióból.

²⁸ Kierkegaard, Søren: *Vagy-vagy*. Ford. Dani Tivadar. Budapest: Osiris, 1994, 32.

költő, Jens Baggesen (1764–1826) *Ja og Nei eller Den hurtige Frier*²⁹ című verse, mint Diogenés Laertios, akire maga a költő is utal, s aki filozófiatörténetében³⁰ a mondatot Sókratésnek tulajdonítja. Mindezen túlmenően a Kierkegaard által létrehozott szövegek nem csupán filológiailag alkotnak rendkívül heterogén szövegalmazt, hanem tartalmilag is. Ez utóbbi mozzanat az értelmezők között széles körű klasszifikációs vitákhoz vezetett, melyeknek szembetűnő példája a Kierkegaard filozófusi megítélését illető korszakos vita. Ennek illusztrálására elegendő a német akadémiai recepció korai szakaszára utalnunk: míg Jaspers szerint a dán filozófus (Nietzsche mellett) „posztkantianus korunk legjelentősebb gondolkodója”³¹, addig vonatkozó tanulmányában Heidegger eleve kérdésesnek minősíti a Nietzsche–Kierkegaard-összevetést, s azt hangsúlyozza, hogy míg Nietzsche „metafizikai gondolkodóként megőrzi a közelségét Aristoteléshez”, addig Kierkegaard nem gondolkodó, hanem „vallásos író, mégpedig nem egy a sok közül, hanem az egyetlen, aki megfelel kora történelmi sorsának.”³² Még ha világos is, hogy a fordulat utáni Heideggernél a *den-ken* és a *Denker* (a *dichtennel* és a *Dichterrel* gyakorta összekapcsolva) sajátos tartalommal bíró, vezető fogalmak,³³ nehéz a megjegyzését nem úgy értelmezni, mint ami alapjaiban kérdésessé teszi a dán író filozófiai relevanciáját, s ami ekként *volens volens* éppúgy állásfoglalást jelent egy klasszifikációs diskurzusban, mint Jaspers híres megállapítása (noha ellenkező előjellel).³⁴ A későbbiekben Kierkegaard szerzői művének más értelmezései is napvilágot láttak, köztük szépirodalmi, pszichológiai, irodalomelméleti és spirituális megközelítésekkel, melyek gyakorta a voltaképpeni

²⁹ „En anden Philosoph er meer honet: / Hans Ord om denne Sag saaledes lyde: / 'Gift, eller gift dig ei, det kommer ud paa et, / Du begge Dele vil fortryde!’” Boye, C. J. et al. (szerk.). Jens Baggesens Danske Værker. 1–12. köt., Kopenhága: Seidelin, 1827–1832. 1. köt., 304.

³⁰ „Amikor megkérdezték tőle <ti. Szókratészről – Cz. I.>, mi előnyösebb: megnősülni vagy sem, így felelt: »Bármelyiket teszed, megbánod.«” Diogenés Laertios: A filozófiában jeleskedők élete és nézetei. Ford. Rokay Zoltán. 1–2. köt. Budapest: Jel, 2005. 1. köt., 93–94.

³¹ Jaspers, Karl: Nachwort (1955) zu meiner Philosophie. = Uő.: Philosophie, Band 1.: Philosophische Weltorientierung. 4. Ausg. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 1955, 191.

³² Heidegger, Martin: Nietzsche mondása: Isten halott. Ford. Czeglédi András. = Uő.: Rejtekutak. Budapest: Osiris, 2006, 217.

³³ Ld.: Heidegger, Martin: A filozófia vége és a gondolkodás feladata. Ford. Vajda Mihály. = Uő.: „... költőien lakozik az ember...”. Budapest-Szeged: T-Twins-Pompeji 1994, 255–277; uő.: „Mit jelent gondolkodni? Ford. Pongrácz Tibor = Bacsó Béla (szerk.): Szöveg és interpretáció. Budapest: Cserepfalvi, 1991, 7–15.

³⁴ Kierkegaard filozófiai relevanciája a Lét és időben még legalábbis nem vált alapjaiban kérdésessé. Noha felvetődött, hogy a dán író „ontológiai tekintetben teljesen Hegel és az ő szemével látott antik filozófia befolyása alatt állt”, ez kiegészült azzal a megállapítással, hogy „»épületes« írásából filozófiailag többet tanulhatunk, mint teoretikus vizsgálódásaiból, kivéve a szorongás fogalmáról szóló értekezést.” Heidegger, Martin: Lét és idő. Ford. Vajda Mihály et al. Budapest: Gondolat, 1989, 408. Ld. ehhez Thonhauser, Gerhard: Ein rätselhaftes Zeichen. Zum Verhältnis von Martin Heidegger und Søren Kierkegaard. Berlin – Boston: Walter de Gruyter, 2016. (KSMS, vol. 33.)

vagy legalábbis elsődlegesen érvényes interpretáció igényével léptek fel. Egyes irányzatokban Kierkegaard nem csupán teológusként kanonizálódott, hanem kifejezetten a kereszténységet autentikusan képviselő lelki vezetőként.³⁵

E leegyszerűsítő, redukációs programokkal és klasszifikációs kísérletekkel szemben az újabb kutatás a szerzői mű komplexitását, irodalmi polifóniáját helyezi előtérbe, s a lehetséges megközelítések egyikét sem abszolutizálva holisztikus, integratív értelmezésre törekszik. Az előadásom tárgyául szolgáló *Kierkegaard Research* sorozat lényegében ezt a megközelítést érvényesíti maradéktalanul s a lehető legátfogóbban. A sorozat szerkesztője Jon Stewart, aki graduális tanulmányait az Egyesült Államokban folytatta, doktori kutatásait azonban már európai egyetemeken (Münster, Brüsszel, Berlin) végezte, s aki a Kierkegaard Research Centre kutatóprofesszoraként részt vett az SKS szerkesztői munkálataiban, majd 2003-ban a vonatkozó kutatásoknak új irányt szabó művet tett közzé *Kierkegaard's Relations to Hegel Reconsidered*³⁶ címmel.

Az SKS kommentárapparátusának a munkálatai során világossá vált, hogy bár e rövid magyarázatok a Kierkegaard-szövegek értelmezéséhez alapvető és nélkülözhetetlen háttérismereteket tesznek hozzáférhetővé, jellegükből adódóan csak utalni képesek olyan önálló kutatási területekre, melyek rendszerezett áttekintése csakis egy enciklopédikus igénnyel koncipiált, átfogó, szisztematikus mű keretei között lehetséges. E megközelítést nem csupán Kierkegaard szerteágazó, eklektikus gondolkodása indokolta, de az általa felhasznált szövegforrások széles köre és heterogenitása is. A 2000-es évek első felében, az SKS köteteinek a megjelenésével és nemzetközi recepciójával egyidejűleg fokozatosan világossá vált, hogy bár az SKS 27 kötetnyi kommentáranyaga rendkívül aprólékos tárgyi információtartalommal szolgál, a specifikus kutatási projektek számára mégsem teremt meg azt az egységes horizontot, amelyen a kutatások számára nélkülözhetetlen összefüggések megjelenhetnének. Ez a belátás, valamint az időközben globalizálódott Kierkegaard-kutatásban rejlő potenciál felismerése vezette Stewart professzort a *Kierkegaard Research* sorozat gondolatához, amely távolról sem csupán összegezni kívánta az SKS kommentáranyagának az eredményeit, hanem a kutatás történetében példátlan módon egy teljes kutatási rendszert kívánt átfogóan kidolgozni, széles körű nemzetközi együttműködés alapján.

³⁵ Ld. Evans, Stephen C.: *Kierkegaard and Spirituality: Accountability as the Meaning of Human Existence*. Grand Rapids: Eerdmans, 2019.

³⁶ Stewart, Jon: *Kierkegaard's Relations to Hegel Reconsidered*. New York: Cambridge University Press, 2003.

3. A SOROZAT RÉSZLETES BEMUTATÁSA

Elnevezésének megfelelően a sorozat három nagy szekcióra tagolódik: a forrásokra (*Sources*), amely a filozófiai forráskutatás (*Quellenforschung*) eredményeit összegzi, a recepcióra (*Reception*), amely teljes recepciótörténeti áttekintést nyújt, s végül a kutatási segédanyagok (*Resources*) szekcióra, amely a további kutatások eszköztárát biztosítja. Az egyes szekciók 7–7 kötetből állnak, melyek további alkotetekre tagolódnak. A teljes sorozatot 1127 cikk alkotja, s létrehozásában mintegy 200 szerző vett részt a világ 50 országából.

A szekciók részletes felépítése a következő:

3.1 SOURCES

Az első szekció olyan szaktanulmányokból áll, amelyek a forráskutatás módszertani eszközeivel kísérlik meg feltárni és dokumentálni Kierkegaard gondolkodásának és szövegeinek a szerteágazó forrásait. A kötetek összesen 15 alkotettre tagolódnak, melyek a tárgyalt korszakok historikus rendjének megfelelően követik egymást, a Biblia kierkegaard-i értelmezésének a kérdéseitől kezdődően a görög, római, középkori, reneszánsz és a modern tradíciókon keresztül egészen a kortárs német és dán szerzőkkel és művekkel való viszonyáig, sokoldalúan kontextualizálva s interpretálva Kierkegaard szövegeit. A sorozat első hét kötete egyfelől referenciamű, amely az *œuvre* valamennyi szöveghegyéről tájékoztatást nyújt, ahol a tárgyalt személy vagy téma megjelenik, másfelől kritikai mű, amely a legújabb kutatási eredményeket összegző, ugyanakkor további kutatásokat ösztönző szaktanulmányokat tartalmaz a következő rendben:

- Volume I. Kierkegaard and the Bible
- Tome I: The Old Testament
- Tome II: The New Testament
- Volume II. Kierkegaard and the Greek World
- Tome I: Socrates and Plato
- Tome II: Aristotle and Other Greek Authors
- Volume III. Kierkegaard and the Roman World
- Volume IV. Kierkegaard and the Patristic and Medieval Traditions
- Volume V. Kierkegaard and the Renaissance and Modern Traditions
- Tome I: Philosophy
- Tome II: Theology
- Tome III: Literature, Drama and Music
- Volume VI. Kierkegaard and His German Contemporaries
- Tome I: Philosophy

- Tome II: Theology
- Tome III: Literature and Aesthetics
- Volume VII. Kierkegaard and His Danish Contemporaries
- Tome I: Philosophy, Politics and Social Theory
- Tome II: Theology
- Tome III: Literature, Drama and Aesthetics

3.2 RECEPTION

A sorozat 17 alkötetből álló második részének témája a recepció. Ez a szekció úgy szólván az az első rész inverze, amennyiben nem korábbi szerzők Kierkegaard-ra gyakorolt hatását tárja fel, hanem a dán író műveinek a XIX-XX. századi recepció-történetét. A szekció első kötete országonként mutatja be a nemzetközi recepciót, a második az egzisztenciafilozófiák irányzatain keresztül, a további kötetek pedig a teológia, filozófia, irodalom, művészetek és a társadalomtudományok vonatkozásában. Tartalmilag különösen is jelentős a 9. kötet, amely számos ponton mítosztalanítja, illetve korrigálja a Kierkegaard és az egzisztencializmus kapcsolatát illetően elterjedt nézeteket. A kötet tanulmányaiból kiténik, hogy jóllehet Sartre Kierkegaard-t az egzisztencializmus előfutáraként kezeli, a dán író szövegeit meglehetősen korlátozottan és gyakorta felszínesen ismeri, s értelmezését saját céljainak rendeli alá. Jaspersre különösen is jellemző a módszertanilag szelektív Kierkegaard-olvasat, amely a szövegekben implikált keresztény tartalmaktól szisztematikusan eltekint. Camus konzekvens képviselője annak az egyoldalú klisének, amely Kierkegaard-t „anti-Hegellé”, Hegel szellemi antipódusává stilizálja, a történeti kontextustól teljességgel eltekintve. A sor hosszan folytatható volna, de talán e példák is kellően illusztrálják, hogy magán az egzisztenciafilozófiaként, illetve egzisztencializmusként azonosított irányzaton belül is számos változata alakult ki a Kierkegaard-recepciónak, melyek távolról sem mentesek az egyoldalúságoktól és a prekonceptióktól.

A második szekció kötetei:

- Volume 8. Kierkegaard's International Reception
- Tome I: Northern and Western Europe
- Tome II. Southern, Central and Eastern Europe
- Tome III: The Near East, Asia, Australia and the Americas
- Volume 9. Kierkegaard and Existentialism
- Volume 10. Kierkegaard's Influence on Theology
- Tome I: German Protestant Theology
- Tome II: Anglophone and Scandinavian Protestant Theology
- Tome III: Catholic and Jewish Theology
- Volume 11. Kierkegaard's Influence on Philosophy

- Tome I: German and Scandinavian Philosophy
- Tome II: Frankophone Philosophy
- Tome III: Anglophone Philosophy
- Volume 12. Kierkegaard's Influence on Literature, Criticism and Art
- Tome I: The Germanophone World
- Tome II: Denmark
- Tome III: Sweden and Norway
- Tome IV: The Anglophone World
- Tome V: The Romance Languages, Central and Easter Europe
- Volume 13. Kierkegaard's Influence on the Social Sciences
- Volume 14. Kierkegaard's Influence on Social-Political Thought

3.3 RESOURCES

A 26 alkötetből álló harmadik rész referenciaműveket és kutatási segédanyagokat tartalmaz. Formailag ez a szekció áll a legközelebb a klasszikus enciklopédiákhoz, mivel jelentős részben szócikkekre épül. Az első kötet egy hat alkötetes Kierkegaard-szótár, melynek szaktanulmány terjedelmű szócikkei Kierkegaard kulcsfogalmait tekintik át átfogó igénnyel, a második kötet a Kierkegaard szövegeiben előforduló irodalmi alakok használatát interpretálja, a harmadik a pszeudonimitás témaköréről és Kierkegaard beszédes álneveiről nyújt áttekintést, a negyedik recenziógyűjteményként a nemzetközi szakirodalomban megjelent monográfiák tartalmi áttekintését végzi el. A hét alkötetre tagolódó bibliográfia nem csupán a Kierkegaard szövegeiről megjelent fordításokat sorolja fel országonként, hanem a róla írt monográfiákat és szaktanulmányokat is. A hatodik kötet a kutatásban alapvető forrásként használt aukciós katalógus, amely Kierkegaard személyes könyvtárának anyagáról nyújt pontos áttekintést, végül a hetedik kötet kumulatív index a sorozat egészéhez. A szekció kötetei:

- Volume 15. Kierkegaard's Concepts
- Tome I: Absolute to Church
- Tome II: Classicism to Enthusiasm
- Tome III: Envy to Incognito
- Tome IV: Individual to Novel
- Tome V: Objectivity to Sacrifice
- Tome VI: Salvation to Writing
- Volume 16. Kierkegaard's Literary Figures and Motifs
- Tome I: Agamemnon to Guadalquivir
- Tome II: Gulliver to Zerlina
- Volume 17. Kierkegaard's Pseudonyms
- Volume 18. Kierkegaard's Secondary Literature

- Tome I: Catalan, Chinese, Czech, Danish and Dutch
- Tome II: English A—K
- Tome III: English L—Z
- Tome IV: Finnish, French, Galician and German
- Tome V: Greek, Hebrew, Hungarian, Italian, Japanese, Norwegian and Polish
- Tome VI: Portuguese, Romanian, Russian, Slovak, Spanish and Swedish
- Volume 19. Kierkegaard Bibliography
- Tome I: Afrikaans to Dutch
- Tome II: English
- Tome III: Estonian to Hebrew
- Tome IV: Hungarian to Korean
- Tome V: Latvian to Ukrainian
- Tome VI: Figures A to H
- Tome VII: Figures I to Z
- Volume 20. The Auction Catalogue of Kierkegaard's Library
- Volume 21. Cumulative Index to *Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources*
- Tome I: Index of Names, A—K
- Tome II: Index of Names, L—Z
- Tome III: Index of Subjects. Overview of the Articles in the Series

4. KONKLÚZIÓ: EGY KUTATÁSI ENCIKLOPÉDIA TANULSÁGAI

Miként áttekintésünkben kitűnik, a *Kierkegaard Research* sorozat egyik kiemelt célja egy átfogó kutatási mátrix kialakításán túl a dán gondolkodóról elterjedt klisék és hamis toposzok demisztifikációja, illetve helyreigazítása. Könnyen belátható, hogy e mítosztalanítási törekvés közös eleme a sorozat és a *Magyar Filozófiai Enciklopédia* céljainak; elegendő egy pillantást vetnünk az egyik legjelentősebb XIX. század végi nagylexikonnak a „Magyar filozófia története” szócikkére: „A filozófiának a magyar nemzet szellemi életében nem jutott kiváló szerep; kimagasló, vezérlő alakokra e téren nem akadunk, a nemzeti szellem bélyegét viselő alkotásokra sem. De a külföldi szellemi áramlatoknak, melyek hozzánk is eljutottak, sincs nagy hatásuk a nemzet kulturájára. A filozófiának nálunk is megvan a maga hagyományos helye a tanításban, de valószínűleg onnét sem hat ki az életre.”³⁷ Bár a magyar filozófiatörténet kutatása

³⁷ A Pallas Nagy Lexikona. I–XVI. köt., III. pótköt. Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1893–1904, XII. köt., 16.

mára meghaladottá tette a magyar kultúra filozófiátlanságának e régi toposzát,³⁸ a *Magyar Filozófiai Enciklopédia* egyik fontos missziója lehet a további mítosztalánítás e téren, felmutatva a *sui generis* magyar filozófiai hagyomány sajátos tartalmait és kevésbé ismert képviselőit is.

A sorozat és a *Magyar Filozófiai Enciklopédia* projektuma közötti további jelentős párhuzam a komprehenzivitás-igény, amely nem csupán az impozáns terjedelmi adatokban tükröződik, hanem abban a szaktanulmányokban, illetve szócikkekben érvényesülő tendenciában is, hogy az adott szerző, irányzat vagy fogalom esetében a lehető legátfogóbb áttekintést nyújtsák. Ez a tendencia mindkét mű esetében az alapja annak, hogy a létrejövő teljesítmény ne csupán a művelődés, hanem a további tudományos kutatások kiindulópontjául is szolgálhasson.

Az utolsóként említhető tanulság negatív jellegű: a *Kierkegaard Research* sorozat ugyanis egészében csak nyomtatásban elérhető, amely bár ekként megőrzi a benne foglalt szaktanulmányok originalitását, a világhálón csak részleteiben hozzáférhető, és jellegéből adódóan tartalmilag nem frissíthető vagy korrigálható. Ez a napjainkra digitálissá vált kutatás világában nyilvánvaló hátrány, s jóllehet a sorozat a szakkutatók körében virálissá vált, a szélesebb hatás kifejtésének a korlátozott elérhetőség jelentős akadálya. E külső, formai tekintetben a *Magyar Filozófiai Enciklopédia* kétségtelenül előremutatóbb s a digitális világ követelményeinek megfelelően koncipiált kiadvány, mivel nyomtatott s digitális publikációja egyaránt a projektum része, így bizonyára hasonlóképpen virálissá válik, mint a bemutatott sorozat, ám remélhetőleg nem csupán a szakkutatók, hanem a szélesebb közönség körében is.

³⁸ Ld. ehhez: Margócsy István: Hogyan alakult ki a magyar irodalom filozófiátlanságának tézise? = *Világosság*, 48/6 (2007), 119–124; Mester Béla: A „költőiség” mint vád a XIX. század magyar filozófiai vitáiban = *Világosság*, 48/6 (2007), 125–130.